

عنوان: تاثیر زنان شاخص قرآنی در جامعه عصر خود

استاد راهنما: لیلا یعقوبی

نویسندگان: مرضیه احمدی، معصومه السادات حسینی

مدرسه علمیه امام خمینی رحمة الله علیه کرمانشاه

چکیده

این پژوهش به بررسی ویژگی‌های شخصیتی زنان نمونه در قرآن کریم و تاثیر آنها بر جامعه می‌پردازد. هدف اصلی، شناسایی الگوهای رفتاری این زنان و نقش آنها در تقویت ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و با استناد به آیات قرآن و تفاسیر معتبر، ویژگی‌های مشترک این بانوان تحلیل شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ایمان، تقوا، عفت، استقامت و مشارکت اجتماعی هوشمندانه، از جمله ویژگی‌های بارز این زنان است که می‌تواند الگویی برای جامعه امروز باشد.

کلیدواژه‌ها: ایمان، تقوا، حضرت مریم، زنان نمونه، قرآن کریم.

در جامعه امروزی که هویت و نقش زنان دستخوش تحولات گسترده شده است، بازخوانی الگوهای قرآنی به عنوان راهنمایی برای تبیین جایگاه زن مسلمان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این پژوهش با تمرکز بر ویژگی‌های شخصیتی زنان نمونه در قرآن کریم، به دنبال پاسخ به این پرسش است که این الگوها چگونه می‌توانند چالش‌های معاصر زنان را حل کنند و بر جامعه تأثیر بگذارند. پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات متعددی به بررسی شخصیت‌های زنانه در قرآن پرداخته‌اند، اما کمتر به تأثیر اجتماعی این الگوها در عصر حاضر توجه شده است. ضرورت این تحقیق از آنجا ناشی می‌شود که با وجود همه‌های فرهنگی و بحران هویت، ارائه الگوهای اصیل قرآنی می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل باشد. نوآوری این مقاله در ترکیب ویژگی‌های فردی این زنان با تأثیرات اجتماعی آن‌ها و تطبیق آن با چالش‌های امروزی است. سوال اصلی پژوهش این است که مهم‌ترین ویژگی‌های زنان نمونه قرآن چیست و این ویژگی‌ها چگونه بر جامعه تأثیر می‌گذارد؟ سوالات فرعی نیز به بررسی مصادیق این زنان، ویژگی‌های مشترک آن‌ها و راهکارهای قرآنی برای مسائل معاصر می‌پردازند. ساختار مقاله به این ترتیب است: پس از مقدمه، به معرفی زنان نمونه قرآن پرداخته می‌شود، سپس ویژگی‌های مشترک آن‌ها تحلیل شده و در نهایت تأثیر این ویژگی‌ها بر جامعه و راهکارهای عملی برای امروز ارائه می‌گردد. در این پژوهش، مفاهیم کلیدی مانند «زنان نمونه»، «تأثیر اجتماعی» و «الگوی قرآنی» به ترتیب به زنانی که قرآن به صراحت از آن‌ها تمجید کرده است، اثرات رفتاری این الگوها بر جامعه، و شیوه‌های برگرفته از قرآن برای حل مسائل تعریف شده‌اند.

۱. زنان شاخص قرآن و نقش اجتماعی آنان

قرآن کریم به عنوان کتاب هدایت بشری، تنها به بیان احکام و عقاید نپرداخته، بلکه با معرفی الگوهای عملی، مسیر رشد و تعالی را برای انسان‌ها هموار کرده است. در این میان، زنان برجسته‌ای در قرآن معرفی شده‌اند که هر یک در زمینه‌ای خاص، نمادی از ایمان، استقامت، عفاف، خردورزی و نقش‌آفرینی مؤثر در جامعه هستند. پرداختن به سیره و ویژگی‌های این زنان نه تنها بیانگر جایگاه والای زن در نگاه وحیانی است، بلکه می‌تواند برای زنان امروز، الگویی الهام‌بخش در مواجهه با چالش‌های مختلف فردی و اجتماعی باشد.

۲. حضرت مریم (سلام الله علیها): الگوی پاکدامنی و مقاومت در برابر افکار عمومی

حضرت مریم (سلام الله علیها) یکی از برجسته‌ترین و ممتازترین زنان در قرآن کریم معرفی شده است که به عنوان نمونه‌ای کامل از پاکدامنی، عبادت خالصانه و اعتماد عمیق به قدرت و رحمت الهی شناخته می‌شود. قرآن کریم در سوره مریم (آیات ۱۶ تا ۳۴) بخشی از زندگی پر فراز و نشیب ایشان را بیان کرده و از شخصیت معنوی و روحانی او تجلیل کرده است. در این آیات، حضرت مریم (سلام الله علیها) به عنوان زنی برگزیده و مطهر از سوی خداوند معرفی می‌شود؛ زنی که نه تنها از نظر اخلاقی و رفتاری، بلکه از جهت ایمان و بندگی نیز در مرتبه‌ای والا قرار دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج ۱۳، ص ۲۴۵).

یکی از بارزترین صفات ایشان، تقوا و پاکدامنی است. قرآن کریم در سوره آل عمران (آیه ۴۲) به این ویژگی اشاره می‌کند و می‌فرماید:

«وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ».

این آیه دلالت دارد بر اینکه خداوند متعال، حضرت مریم را به دلیل طهارت درونی و بیرونی‌اش از میان تمام زنان جهان برگزید و شأنی خاص به او عطا کرد (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۱۲۳).

ویژگی مهم دیگر حضرت مریم (سلام الله علیها)، توکل و اعتماد بی‌چون و چرا به خداوند متعال در شرایط سخت و دشوار است. ایشان در مواجهه با دشواری‌هایی چون حمل فرزند بدون شوهر و تهمت‌هایی که از سوی مردم

به او وارد می‌شد، جز به خداوند پناه نبرد و دل به او سپرد. این توکل عمیق در شرایطی که هیچ پناهگاه انسانی برایش باقی نمانده بود، تجلی یافت (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۴، ص ۸۷).

همچنین، حضرت مریم (سلام الله علیها) نمونه‌ای بارز از عبادت و بندگی مخلصانه است. قرآن کریم در آیات متعددی به خلوت‌گزینی و انس معنوی ایشان با پروردگار اشاره دارد. ایشان با عبادت‌های شبانه‌روزی و روحیه‌ای سرشار از ایمان، الگویی برای تمام کسانی است که می‌خواهند زندگی خود را بر پایه‌ی بندگی خداوند سامان دهند (سبحانی، ۱۳۹۵، ج ۳، ص ۵۶).

در نهایت، تأثیر اجتماعی و معنوی حضرت مریم (سلام الله علیها) را نیز نمی‌توان نادیده گرفت. ایشان نه تنها در دوران خود، بلکه در طول تاریخ، الگوی کامل برای زنان مؤمن بوده است. تقوا، صبر در برابر مشکلات و توکل در شرایط بحرانی، از جمله درس‌هایی است که از زندگی ایشان می‌توان آموخت. حضرت مریم (سلام الله علیها) الهام‌بخش زن مسلمان در مسیر ایمان و عمل صالح است (مطهری، ۱۳۸۹، ص ۱۵۶).

۲. آسیه همسر فرعون: نماد مبارزه با طغیان در قلب نظام فاسد

آسیه، همسر فرعون، به عنوان نمادی بارز از ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم و ستم شناخته می‌شود. او نمونه‌ای از ایمان راسخ و پایدار در شرایطی بسیار دشوار و سخت است که قرآن کریم در سوره تحریم (آیه ۱۱) به صراحت از او به عنوان الگویی برای مؤمنان و کسانی که در راه حق استقامت می‌کنند، یاد کرده است (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج ۱۸، ص ۳۲۱).

از مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیتی آسیه، پابندی محکم و استوار به حق و ایستادگی در برابر طاغوت است. با اینکه در برابر فرعون که نماد ظلم و ستم مطلق بود زندگی می‌کرد، اما از اعتقادات نادرست و ظالمانه او فاصله گرفت و به پیامبری حضرت موسی (علیه السلام) ایمان آورد. این امر نشان‌دهنده جسارت و ثبات قدم او در مواجهه با خطرات و تهدیدات محیط پیرامونش است (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج ۶، ص ۲۱۰).

ویژگی دیگر آسیه، شجاعت و فداکاری او در راه ایمان است؛ او حاضر شد تا تمام سختی‌ها و عذاب‌های دنیوی را به جان بخرد، به جای آنکه به کفر و ستم گردن نهد. این فداکاری بزرگ در راه حفظ عقیده و ایمان به خداوند، نشان‌دهنده روح بلند و استقامت بی‌نظیر آسیه است (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۹، ص ۱۴۵).

در نهایت، آسیب اثبات می‌کند که حتی در محیط‌های بسیار فاسد و سرشار از ظلم و ستم، همچنان می‌توان با داشتن ایمان راسخ و پایدار، راه حق و حقیقت را انتخاب کرد و از مسیر درست منحرف نشد. این پیام مهمی است که زندگی و رفتار او به جامعه امروز و آیندگان منتقل می‌کند و نشان می‌دهد که هیچ شرایطی نمی‌تواند مانع ایمان و مقاومت انسان مؤمن شود (مطهری، ۱۳۸۹، ص ۲۰۱).

۳. دختران شعیب (علیه السلام): تعریف‌کنندگان استانداردهای تعامل اجتماعی

دختران حضرت شعیب (علیه السلام) در قرآن کریم و به ویژه در سوره قصص، آیات بیست و سه تا بیست و هشت، به عنوان زنانی با ویژگی‌های اخلاقی برجسته و رفتاری پسندیده معرفی شده‌اند (سبحانی، ۱۳۹۵، ج ۷، ص ۹۸). در این آیات، این دختران نمونه‌هایی از ادب، حیا و مسئولیت‌پذیری معرفی شده‌اند که می‌توانند الگوی رفتاری مناسبی برای بانوان جامعه باشند.

یکی از بارزترین ویژگی‌های شخصیتی دختران حضرت شعیب (علیه السلام)، رعایت ادب و حفظ حریم شرعی است. هنگامی که با مردی بیگانه برخورد کردند، مرزهای اخلاقی و شرعی را کاملاً رعایت نمودند و رفتاری متین و محترمانه از خود نشان دادند که بیانگر حیا و عفت آنان است (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج ۱۶، ص ۱۵۴).

از سوی دیگر، این دختران نمونه‌ای از مسئولیت‌پذیری و تلاش در خدمت به خانواده بودند. در کار چوپانی و مراقبت از دام‌ها، به پدر بزرگوارشان حضرت شعیب (علیه السلام) یاری می‌رساندند و نقش مؤثری در امور روزمره خانواده ایفا می‌کردند. این همکاری و تلاش نشان‌دهنده تعهد و مسئولیت بالای آنان نسبت به خانواده و وظایف محوله بود (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج ۵، ص ۷۶).

۴. حضرت خدیجه (سلام الله علیها): پایه‌گذار اقتصادی نهضت اسلامی

حضرت خدیجه (سلام الله علیها)، به عنوان نخستین زن مؤمن و وفادار به پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم شناخته می‌شود که با ایمان عمیق و صداقت بی‌نظیر خود، نقشی بسیار مهم و حیاتی در مسیر دعوت الهی ایفا کرد. ایشان در زمان شروع دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم)، با تمامی توان و دارایی‌های خود، از پیامبر حمایت کرد و سرمایه‌های مادی خود را صرف گسترش پیام اسلام نمود. اگرچه قرآن کریم به

تلاش اجتماعی و پایبندی به ارزش‌های اخلاقی، باعث شد که حضرت موسی(ع) به اخلاق آنان توجه ویژه‌ای کند و قرآن کریم نیز این رفتار را با عباراتی چون «تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ» به زیبایی توصیف نماید. این نمونه، الگویی است که برای زنان امروز نیز رامگشا بوده و می‌تواند مبنای حضور مشروع و اثربخش آنان در عرصه‌های اقتصادی باشد (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج ۵، ص ۸۵-۸۸).

حضرت فاطمه زهرا (سلام‌الله‌علیها) نیز با حضور هدفمند و بصیرت‌محور در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی، جایگاه زن مسلمان را در معادلات کلان جامعه اسلامی ترسیم کرد. ایشان با آگاهی کامل از وظایف دینی و تاریخی خود، در بزنگاه‌هایی حساس، از جمله ماجرای دفاع از حق اهل‌بیت(ع)، خطبه‌خوانی در مسجدالنبی و اعتراض به مصادره فدک، حضوری شجاعانه، مستدل و بر پایه منطق قرآن و سنت داشتند. این نقش‌آفرینی، تصویری نو از زن مسلمان ارائه کرد که در آن، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، در کنار رعایت حدود شرعی و حفظ شأن و وقار زنانه، به‌خوبی تجلی یافته است. حضرت زهرا(س) با این اقدامات، معیاری نوین برای مشارکت فعال زنان در تحولات جامعه ارائه دادند؛ معیاری که در آن نه نقش مادری و خانوادگی تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد، و نه دغدغه‌های اجتماعی و سیاسی نادیده گرفته می‌شود (طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۱۹، ص ۱۵۵-۱۵۸).

در مجموع، می‌توان گفت که این بانوان برگزیده، به‌گونه‌ای کاملاً عملی و عینی نشان دادند که زن مسلمان، اگر به اصول الهی پایبند باشد، می‌تواند در تمامی زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی حضوری مؤثر و سازنده داشته باشد؛ حضوری که نه تنها با ارزش‌های دینی منافاتی ندارد، بلکه خود عاملی برای ترویج اخلاق، تقوا و عدالت در جامعه خواهد بود. این الگوها، چراغ راهی برای زنان مؤمن در هر دوره‌ای از تاریخ به شمار می‌روند و مشارکت آگاهانه و هدفمند آنان را مشروع، ارزشمند و حیاتی می‌سازند.

۴.۳ تحکیم نهاد خانواده به عنوان هسته اصلی جامعه

الگوهای ارائه‌شده از زنان در قرآن کریم و سیره نبوی، به‌روشنی بیانگر آن است که زنان نه تنها نقش مؤثری در عرصه‌های فردی و اجتماعی دارند، بلکه به‌عنوان محور اصلی در تحکیم نهاد خانواده نیز شناخته می‌شوند. این الگوها با رفتار، تصمیم‌گیری و ایفای نقش در کانون خانواده، توانسته‌اند تصویری روشن از زنانی بسازند که با تکیه بر ایمان، عقلانیت، فداکاری و تربیت الهی، بنیان خانواده را استوار کرده و آن را به بستری برای تعالی نسل آینده تبدیل می‌کنند.

نقش حضرت خدیجه کبری (سلام الله علیها) در زندگی مشترک با پیامبر گرامی اسلام (ص)، نمونه‌ای کم‌نظیر از همسررداری متعهدانه و آگاهانه است. ایشان نه فقط در مقام همسر، بلکه در جایگاه همراهی صمیمی، پشتیبان بی‌دریغ و شریک کامل معنوی و مادی پیامبر اکرم (ص) ظاهر شدند. در تمامی فراز و نشیب‌های آغازین بعثت، حضرت خدیجه (س) با تحمل سختی‌های فراوان، از پیامبر (ص) و نهضت نوپای اسلامی با جان و مال خود دفاع کردند، و در نتیجه، الگویی الهام‌بخش از همسری فهیم، وفادار و حامی را برای تمام دوران‌ها رقم زدند (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ج ۱۶، ص ۱۶۰-۱۶۳). چنین نقشی، بیانگر آن است که همسررداری در نگاه قرآن، تنها محدود به اداره امور خانه نیست، بلکه مسئولیتی اجتماعی، دینی و معنوی نیز در بطن آن نهفته است.

از سوی دیگر، حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) در جایگاه مادری، نقش کلیدی در پرورش و تربیت نسل آینده ایفا کردند. ایشان نه فقط فرزندانمانند امام حسن (ع) و امام حسین (ع) را که از بزرگترین شخصیت‌های تاریخ اسلام‌اند، تربیت نمودند، بلکه سبک تربیتی ایشان الگویی کامل از مادری همراه با معنویت، دانش، محبت و نظارت تربیتی عمیق را ارائه می‌دهد. حضرت زهرا (س) با تلفیق وظایف مادری با مسئولیت‌های دینی و اجتماعی، معیارهای تازه‌ای برای تربیت فرزندان بر پایه آموزه‌های قرآن و سنت تعریف کردند (مطهری، ۱۳۸۹، ص ۲۰۳-۲۰۶). این سبک تربیت، تا به امروز، یکی از مدل‌های الهام‌بخش برای خانواده‌های مسلمان در تربیت نسل مؤمن، آگاه و مقاوم به شمار می‌رود.

همچنین، نقش حضرت مریم (سلام الله علیها) در تربیت حضرت عیسی (علیه السلام) به‌ویژه در شرایطی که ایشان به‌عنوان یک مادر تنها با مسئولیت سنگین پرورش پیامبری بزرگ مواجه بودند، جایگاه ممتازی دارد. ایشان با تحمل فشارهای روحی، اجتماعی و شرایط دشوار زندگی، توانستند با توکل کامل بر خداوند، فرزندی تربیت کنند که یکی از پیامبران اولوالعزم الهی شد. رفتار، ایمان، صبر و تربیت عالمانه حضرت مریم (س)، الگویی بسیار ارزشمند برای مادران تک‌والد و زنانی است که در شرایط سخت، وظیفه تربیت نسل آینده را به‌تنهایی بر عهده دارند (جوادی آملی، ۱۳۸۷، ج ۴، ص ۱۳۵-۱۳۸). این الگو نشان می‌دهد که ایمان و تقوا می‌تواند در سخت‌ترین شرایط نیز راهگشا باشد و فرزندی صالح و هدایت‌گر برای جامعه پرورش یابد.

در جمع‌بندی می‌توان گفت، این بانوان الهی نه تنها در درون خانواده به ایفای نقش پرداختند، بلکه با انتخاب‌های مسئولانه، رفتارهای هوشمندانه و تربیت‌های هدفمند، توانستند ساختار خانواده را به کانونی برای هدایت جامعه

و پرورش انسان‌های بزرگ تبدیل کنند. از این‌رو، الگوهای قرآنی در حوزه خانواده، همچنان برای جوامع امروز الهام‌بخش بوده و نقش زنان را در حفظ و تقویت نهاد خانواده برجسته می‌سازند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با بررسی ویژگی‌های شخصیتی زنان نمونه در قرآن کریم، نشان داد که این بانوان با برخورداری از ایمان راسخ، تقوا، عفت، استقامت در برابر سختی‌ها و مشارکت اجتماعی هوشمندانه، الگوهایی جامع و کارآمد برای زنان مسلمان در عصر حاضر ارائه می‌دهند. این ویژگی‌ها نه تنها در زندگی فردی آن‌ها تحول‌آفرین بود، بلکه تأثیرات عمیقی بر جامعه گذاشت؛ از تقویت اخلاق و تحکیم نهاد خانواده تا الهام‌بخشی به نسل‌های بعدی و مشارکت در پیشرفت اجتماعی.

در مواجهه با چالش‌های معاصر، از جمله بحران هویت، تعارض نقش‌های خانوادگی و اجتماعی، و آسیب‌های فضای مجازی، راهکارهای قرآنی مبتنی بر سیره این زنان می‌تواند راهنمای عملی باشد. به‌ویژه، تلفیق موفقیت‌های اجتماعی با حفظ ارزش‌های اسلامی، همان‌گونه که در زندگی حضرت خدیجه (س) و حضرت زهرا (س) مشاهده می‌شود، می‌تواند به زنان امروز کمک کند تا در عین پایبندی به اصول دینی، نقش‌آفرینی مؤثری در جامعه داشته باشند.

در نهایت، این پژوهش بر این نکته تأکید دارد که بازگشت به الگوهای قرآنی نه تنها به معنای تقلید صرف از گذشته، بلکه به‌عنوان چراغی برای طراحی مسیری متعادل و الهی در زندگی فردی و اجتماعی زنان مسلمان است. این الگوها با تکیه بر تعادل میان معنویت و عملگرایی، پاسخی جامع به نیازهای پیچیده جهان امروز ارائه می‌دهند.

منابع

قرآن کریم
نهج البلاغه

۱. امینی، ابراهیم؛ المرأه فی الاسلام؛ قم: انتشارات شفق، ۱۳۸۵.
۲. بهشتی، محمد؛ زن در اسلام؛ تهران: بعثت، ۱۳۹۱.
۳. جوادی آملی، عبدالله؛ زن در آئینه جلال و جمال؛ قم: اسراء، ۱۳۸۷.
۴. حسینی طهرانی، سید محمدحسین؛ زن و انتخابات آزاد؛ مشهد: علامه طباطبائی، ۱۳۸۸.
۵. خامنه‌ای، سید علی؛ مسئله زن؛ تهران: انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳.
۶. رشیدرضا، محمد؛ حقوق المرأة فی الاسلام؛ بیروت: دارالمعرفه، ۱۴۲۰ق.
۷. سبحانی، جعفر؛ فروغ ابدیت؛ قم: مؤسسه امام صادق(ع)، ۱۳۹۵.
۸. سبحانی، جعفر؛ فقه المرأة؛ قم: مؤسسه امام صادق(ع)، ۱۳۹۶.

۹. صدر، محمدباقر؛ المرأة في القرآن؛ بيروت: دارالتعارف، ۱۴۰۸ق.
۱۰. طباطبایی، محمدحسین؛ المیزان فی تفسیر القرآن؛ ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی؛ قم: جامعه مدرسین، ۱۳۹۰.
۱۱. عبدالخالق، عبدالرحمن؛ المرأة بین طغیان النظام الغربی و لطائف التشريع الربانی؛ بيروت: دارالكتاب العربی، ۲۰۱۸.
۱۲. قرضاوی، یوسف؛ المرأة فی الاسلام؛ قاهره: مکتبه وهبه، ۱۴۲۱ق.
۱۳. کاشف الغطاء، محمدحسین؛ تحرير المرأة فی الاسلام؛ قم: انصاریان، ۱۳۷۸.
۱۴. مجلسی، محمدباقر؛ بحار الانوار؛ جلد ۱۰۱-۱۰۳، بيروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۱۵. مصباح یزدی، محمدتقی؛ زن در اندیشه اسلامی؛ قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۹۴.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۲.
۱۷. مطهری، مرتضی؛ اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب؛ تهران: صدرا، ۱۳۹۰.
۱۸. مطهری، مرتضی؛ نظام حقوق زن در اسلام؛ تهران: صدرا، ۱۳۸۹.